

ऽनारामस्तथानज्रोतिरेव यः । स योगी ब्रह्मनिर्वाणं
ब्रह्मभूतोऽधिगच्छति" गीता । "हिमवद्विष्टप्रकाशानि
ज्रोतिर्धीव सुखानि वः" "स हि देवः परं ज्रोति-
स्तमःपारे प्रतिष्ठितम्" कुमा० । ज्रोतिःवारः ज्रोति
ज्वत्त्वम् ज्रोतिःसिद्धान्तः ।

ज्रोतोरथ पुं ज्रोतिर्वा सुखादीनां रथ इवाधारत्वात् ।
ध्रुवनक्षत्रे लिङ्गा० तदाधारतवेव ज्रोतिश्चक्रस्य सम-
वस्थानात् तस्य तद्रूपत्वम् ।

ज्रोतुस्त्रा स्त्री ज्रोतिरस्यस्याम् न उपधातोपच । १।सु-
द्याम् चन्द्रकिरणे क्षमरः श्रेणुकानामग्न्यद्रव्ये
रत्नमा० । १।दुर्गायां "प्रभा प्रसादशीलत्वात् ज्रोतुस्त्रा
चन्द्रार्कमात्रिणी" देवी० पु० ४५ अ० । "रौद्रायै
नमो नित्यायै गौरीयै धात्र्यै नमो नमः । ज्रोतुस्त्रायै
चेन्दुहृदिपण्यै सुखायै सततं नमः" देवीमा० । ततः मत्वर्थे
अण् ज्रोतुस्त्र तयुक्ते लि० स्त्रियां ङीप् ज्रोतुस्त्री ।

ज्रोतुस्त्राकाली स्त्री सोमस्य कन्यायां वरुणात्मजपुष्कर-
पत्न्याम्, "एषोऽस्य पुत्रोऽभिमतः पुष्करः पुष्करेक्षणः ।
रूपवान् दर्शनीयश्च सोमपुत्रा इतः पतिः । ज्रोतुस्त्रा-
काळीति यासाञ्जिह्वीतीयां रूपतः त्रियम्" भा० उ० ८७ अ०
ज्रोतुस्त्रादि पु० मत्वर्थे अण्प्रत्ययप्रकृतिभूते पा० न० स्त्र०
पठिते यङ्गणे स च गणः "ज्रोतुस्त्रा तमिच्चा कण्डल
कृतप विचर्ष विपादिका" ।

ज्रोतुस्त्राप्रिय पुंस्त्री ज्रोतुस्त्रा प्रियास्य । चकोरे स्त्रियां
जातित्वेऽपि योपधत्वात् टाप् ।

ज्रोतुस्त्रावृक्ष पु० ज्रोतुस्त्राया दीपमकाशस्याधारः वृक्षः ।
दीपाधारे (पिबल्लुच) लिङ्गा० ।

ज्रोतुस्त्री स्त्री ज्रोतुस्त्रास्यस्य अण् संज्ञापूर्वकवृद्धेरनि-
त्यत्वात् न वृद्धिः ङीप् । १।ज्रोतुस्त्रायुक्तरात्रौ (भिङ्गा)
२पटोन्मिकायाश्च क्षमरः । श्रेणुकानामग्न्यद्रव्ये यन्त्रः ।
सार्धे क । ज्रोतुस्त्रिका तत्सार्धे ।

ज्रोतिषिक लि० ज्रोतिषमधीते वेद वा उक्त्वादि० ठक् ।
१।ज्रोतिषशास्त्राभिज्ञो रतदध्योतरि च क्षमरः ।

ज्रोतुस्त्र लि० ज्रोतुस्त्रा अस्त्रस्य अण् । १।ज्रोतुस्त्रायुक्ते
स्त्रियां ङीप् वा च २।चन्द्रिकायुक्तरात्रौ रायसुतः ।

जि अभिभवे भ्वा० पर० सक० क्कणिट् । जयति अजयिषीत् ।
जिजाय जिजयितुं "आ भानुना पार्थिवानि जयांसि
मउक्तोदस्य ध्रुवता ततस्य" क० ६।६। १।जिनाडुपज-
यति घोरपीत्यं मदं यदस्य मत्तया अज्जीजनन्" ६।७।१५।

ज्जी वयोहानौ वा चुरा० उभ० पञ्चे क्पा० पा० प० क्कण-
कणिट् । जाययति ते जिजायति अजिजयत् त अजयिषीत् ।
ज्वर रोगे भ्वा० पर० क्कणिट् । ज्वरति अज्वारीत् ।
भित् । ज्वरयति ते ।

ज्वर पु० ज्वर+भावे च । खनामख्याते रोगभेदे । ज्वरस्रोतव
निदानादि भावप्र० उक्तं यथा ।

"दद्यापमानसंक्रुद्धरुग्निःश्रावसम्भूतः । ज्वरोऽपि

पृथग्दृश्यसङ्घातागन्तुजः कृतः । अथाग्रमर्दः । दृष-
कटको योऽपमानक्षेन संक्रुद्धो यो रुद्धस्य यो निः-
श्रावस्तस्यात्मन्यज्ज्वरस्य स ज्वरः । क्रुद्धरुग्निः-
श्रावसम्भूतत्वेन ज्वरः स्वभावात्पैत्तिक इति बोध्यते ।
यत उक्तं चरकेण, क्रोधात्पित्तमित्यादि तेन सर्वज्वरेषु
पित्तोपशमकारिणो चिकित्सा कर्तव्या अतएव वाग्भटः
"उष्णा पित्तादते नास्ति ज्वरो नास्त्युष्णा विना ।
तस्यात्पित्तविरुद्धानि त्यजेत्पित्ताधिकेऽधिकम्" रुद्र-

सम्भूतत्वेन ज्वरस्य देवतात्मकत्वात् पूजार्हत्वं चोपदर्श-
ितम् अतएव वेदेहः "ज्वरः संपूजनैर्वापि सह-
सैवोपशम्यतीति" । मूर्त्तिरप्यस्त्रोक्ता सुश्रुतेन "रुद्र-
कोपान्निसंभूतः सर्वभूतप्रतापनः । त्रिपाङ्गसमृद्धरश्चि-
यिराः सुमहोदरः । नैयाम्रचर्मवसनः कपिलो मास्य-
विग्रहः । पिङ्गेक्षणो ह्रस्वजङ्घो बीभत्सो वरुणान्ध-
हान् । पुरुषो लोकनाशार्थमसौ ज्वर इति स्थितः ।
तैत्तिरीयैर्भिरन्येषां सत्वानां परिकीर्त्यते । अन्नादो
निधने चैव प्रायोविशति देहिजन्म । अन्ते देवमनुष्याभ्यां
नान्दो विमृश्यते हि तम्" तस्य ज्वरस्य संख्यारूपं संपा-

प्रमाद ज्वरोऽपि । अतस्त्वं विद्वद्वोति पृथगिति
वातिकः पैत्तिकः श्लेष्मिकश्चेति त्रयः । इत्यजाय त्रयः
वातपैत्तिकः वातश्लेष्मिकः पित्तश्लेष्मिकश्चेति । सङ्घातजः
श्लेष्मपातिक एकः । "इत्युत्पन्नैकोत्पन्नैः षट् सुहीनमध्या-
धिकैश्च षट् । सम्यक्को विचारको श्लेष्मपातास्तबोदय" इति
चरके तबोदय श्लेष्मपाता उक्तास्ते यथा ।
वातोत्पन्नः पित्तोत्पन्नः । कफोत्पन्नः । वातपित्तो-
त्पन्नः । वातश्लेष्मोत्पन्नः पित्तश्लेष्मोत्पन्नः । एवं षट् ।
अधिकवातो मध्यपित्तो हीनकफः । अधिकवातो मध्य-
कफो हीनपित्तः । अधिककफो मध्यपित्तो हीनवातश्चेति
षट् । तत्रोत्पन्न एकः एवं तबोदय । अत्र तु त्रिदोष-
जत्वेन साम्यात्वाच्चपातिक एक एव गणितः । आगन्तुज
इति । अत्रागन्तुजत्वेनाभिजातादयो हेतव उच्यन्ते ।